PEDAGOGIK QADRIYATLAR ASOSIDA O’QUVCHILARDA TARBIYA JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA QO’LLANILADIGAN METODLARNING O’RNI

Xoliqova Inobatxon Bo‘ri qizi
Farg‘ona davlat universiteti “Pedagogika nazariyasi va tarixi”mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda pedagogik qadriyatlar asosida o‘quvchilarda tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Ta’lim-tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ahamiyati, o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda qo‘llaniladigan pedagogik metodlarning o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlar, suhbat, namuna ko‘rsatish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va loyiha metodlaridan foydalanishning tarbiyaviy imkoniyatlari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik qadriyatlar, tarbiya jarayoni, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, tarbiyaviy metodlar, ma’naviy-axloqiy tarbiya, interfaol metodlar, o‘quvchi shaxsi, pedagogik mahorat.

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan, yuksak axloqiy fazilatlarga ega bo‘lgan barkamol shaxsni tarbiyalashdan iborat. Ushbu maqsadga erishishda pedagogik qadriyatlar muhim o‘rin tutadi. Pedagogik qadriyatlar o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlarni insonparvarlik, o‘zaro hurmat, adolat, mas’uliyat va hamkorlik tamoyillari asosida tashkil etishga xizmat qiladi.

Tarbiya jarayonining samaradorligi, avvalo, pedagogning kasbiy mahorati, tarbiyaviy maqsadlarning aniq belgilanishi hamda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos metodlarning tanlanishiga bog‘liq. Shu bois pedagogik qadriyatlarni amaliyotga tatbiq etish va samarali tarbiyaviy metodlardan foydalanish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik qadriyatlar o‘quvchilarda ezgulik, halollik, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, bag‘rikenglik va mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishning muhim ma’naviy asosidir. Milliy qadriyatlar yosh avlodni xalqning tarixi, madaniyati, urf-odatlari va an’analari bilan tanishtirsa, umuminsoniy qadriyatlar ularda boshqa insonlarga hurmat, tinchliksevarlik, hamjihatlik va adolat tuyg‘ularini rivojlantiradi. Bugungi kunda tarbiya jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki an’anaviy tarbiya usullari bilan bir qatorda interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi va tarbiyaviy ta’sir samaradorligini kuchaytiradi. Xususan, “Case-study”, “Gallery Walk”, “Klaster”, “Aqliy hujum”, “Bosh qahramonga xat”, “Muammo va yechim”, “Sinkveyn” kabi texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi va qadriyatlarga nisbatan ongli munosabat shakllantirishida muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi. Multimedia vositalari, videoroliklar, elektron taqdimotlar va interaktiv platformalar orqali o‘quvchilarga tarbiyaviy mazmundagi ma’lumotlarni qiziqarli va ta’sirchan shaklda yetkazish mumkin. Ayniqsa, zamonaviy o‘quvchilar raqamli muhitda faol bo‘lgani sababli tarbiya jarayonida mediaresurslardan foydalanish ularning qiziqishini oshiradi va mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi.

“Qadriyatlar daraxti” metodi

O‘quvchilar muhim insoniy qadriyatlarni daraxt shoxlariga joylashtiradilar va izohlaydilar.

“Vaziyatli tahlil” (Case-study)

Hayotiy vaziyatlar asosida axloqiy muammolarni muhokama qilish.

“Qaror qabul qilamiz” metodi

O‘quvchilarga bir nechta yechim variantlari berilib, eng maqbulini tanlash

Tarbiyaviy texnologiyalar samaradorligini ta’minlashda pedagogik shart-sharoitlarning ham ahamiyati katta. Ijobiy ma’naviy muhit yaratish, oila va maktab hamkorligini yo‘lga qo‘yish, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish hamda individual yondashuvni amalga oshirish tarbiya jarayonining muvaffaqiyatli kechishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich o‘smirlik davrida bo‘lgan 5–6-sinf o‘quvchilari bilan ishlashda pedagogik ta’sirning samimiy, qiziqarli va rag‘batlantiruvchi shakllaridan foydalanish muhim hisoblanadi.

Pedagogik qadriyatlar asosida tarbiya jarayonini tashkil etishda metodlarni to‘g‘ri tanlash alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki har qanday tarbiyaviy maqsad o‘quvchining ongiga, hissiyotlariga va xulq-atvoriga ta’sir ko‘rsatadigan maqsadga muvofiq pedagogik faoliyat orqali amalga oshiriladi.

Birinchidan, suhbat va tushuntirish metodlari o‘quvchilarning axloqiy tushunchalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilarga halollik, adolat, odob-axloq, kattalarga hurmat va kichiklarga izzat ko‘rsatish kabi tushunchalarning mazmuni tushuntiriladi. Bunda o‘quvchilarni faqat tinglovchi sifatida emas, balki faol fikr bildiruvchi ishtirokchi sifatida jalb qilish zarur.

Ikkinchidan, namuna ko‘rsatish metodi tarbiya jarayonida samarali vositalardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining shaxsiy xulq-atvori, muomala madaniyati, adolatliligi va mas’uliyati o‘quvchilar uchun amaliy namuna bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, tarixiy shaxslar, buyuk allomalar, zamonaviy kasb egalari va ijobiy fazilatlarga ega insonlar hayotidan misollar keltirish orqali o‘quvchilarda ijobiy xulq-atvor shakllantiriladi.

Uchinchidan, interfaol metodlar o‘quvchilarning tarbiya jarayonidagi faolligini oshiradi. Munozara, rolli o‘yinlar, kichik guruhlarda ishlash, aqliy hujum va vaziyatli topshiriqlar yordamida o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, boshqalarning nuqtayi nazarini tinglash, muammolarga mustaqil yechim topish hamda jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, halollik yoki

do‘stlik mavzusidagi muammoli vaziyatlarni guruhlarda muhokama qilish o‘quvchilarning axloqiy tanlov qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, rag‘batlantirish va ijobiy baholash metodlari o‘quvchilarda ijobiy xulq-atvorni mustahkamlashga xizmat qiladi. O‘quvchining yaxshi xulqi, jamoat ishlaridagi ishtiroki, boshqalarga ko‘rsatgan yordami va mas’uliyatli munosabatini o‘z vaqtida e’tirof etish unda o‘ziga ishonchni oshiradi. Bunda rag‘batlantirish adolatli, samimiy va har bir o‘quvchining individual xususiyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Beshinchidan, loyiha metodi pedagogik qadriyatlarni amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirish imkonini beradi. Masalan, “Mehr-oqibat va insonparvarlik”, “Mening oilam — qadriyatlar maskani”, “Tabiatni asrash — burchimiz” kabi loyihalar orqali o‘quvchilar ijtimoiy mas’uliyat, hamkorlik, mehr-shafqat va ekologik madaniyatga oid tushunchalarni amalda qo‘llashni o‘rganadilar. Bunday faoliyat o‘quvchilarning tashabbuskorligi va jamoaviy mas’uliyatini rivojlantiradi.

Oltinchidan, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish metodi o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z xatti-harakatlarini baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Turli hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar muammoning axloqiy jihatlarini aniqlaydilar, muqobil yechimlarni taqqoslaydilar va o‘z qarorlarini asoslashga o‘rganadilar.

Tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish uchun yuqoridagi metodlarni bir-biri bilan uyg‘unlashtirish lozim. Bunda o‘quvchilarning yoshi, qiziqishlari, individual imkoniyatlari va ijtimoiy muhiti hisobga olinishi kerak. Shuningdek, maktab, oila va mahalla hamkorligini yo‘lga qo‘yish pedagogik qadriyatlarning izchil o‘zlashtirilishiga yordam beradi.

Pedagog tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda o‘quvchining shaxsiy qadr-qimmatini hurmat qilishi, uning fikrini tinglashi, mustaqil qarorlariga mas’uliyat bilan yondashishi va ijobiy fazilatlarini rivojlantirishga ko‘maklashishi zarur. Bunday yondashuv tarbiya jarayonini bir tomonlama ta’sir ko‘rsatishdan o‘zaro hamkorlik va shaxsiy rivojlanishga yo‘naltirilgan jarayonga aylantiradi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik qadriyatlar asosida o‘quvchilarda tarbiya jarayonini samarali tashkil etish barkamol shaxsni shakllantirishning muhim shartlaridan biridir. Suhbat, tushuntirish, namuna ko‘rsatish, interfaol ta’lim, rag‘batlantirish, loyiha va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish metodlari o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mazkur metodlarni pedagogik qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, mustaqil fikrlash, ijtimoiy mas’uliyat, hamkorlik va odob-axloq ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli pedagoglar tarbiyaviy metodlarni maqsadga muvofiq tanlashi, ularni o‘quvchilarning individual xususiyatlariga moslashtirishi hamda ta’lim-tarbiya jarayonida insonparvarlik va hamkorlik tamoyillariga amal qilishi zarur.

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016-yil 14-sentabr, O‘RQ-406-son.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida.
5. Hamrayeva, O. F. Q. (2023). OLIY TA’LIM MUASSASASI TALABALARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING AYRIM JIHATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1), 537-544.
6. Hamroyeva, O. F. (2023). OLIY TA’LIM MUASSASASI TALABALARINI KASBIY-KOMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH.

Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 985-991.